

MEZEI PÉTER: JOGKIMERÜLÉS A SZERZŐI JOGBAN
(BUDAPEST: NMHH – MTMI 2016) 204.

Mezei Péter könyvét a recenzensnek volt lehetősége (és egyúttal szerencséje is) három alkotói fázisában is olvasni. A kötet egyes részei legkorábban tanulmány formában az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemlében jelentek meg. Már ezek az írások is meghatározó jelentőségűek a területen olvasó, kutató szakemberek számára.¹ A teljes kötet kiadásra előkészített nyersanyaga a szerző habilitációs eljárásában – amelyben a jelen sorok szerzője a bizottság tagja lehetett – a fokozat megszerzéséhez előírt monográfiaként került megjelölésre, amelyet ebben a teljes formában még észrevételekkel is el lehetett látni. Végül pedig mindezek nyomán az a megtiszteltetés ért, hogy a megjelent kötet (túl sok munkával már nem járó) szerkesztője lehettem. Talán nem túlzás állítani, hogy arról a szakkönyvről, amelyet bármely olvasó képes háromszor elejétől a végéig alaposan átolvasni, bizonyosan állítható, hogy különösen érdekesen megírt, olvasmányos, aktuális és releváns témáról szóló munka.

⁷ NÉMETH Imre: „Az egészségügyi önrendelkezési jog megsértésének büntetőjogi vonatkozásai” in KARSAI Krisztina (szerk.): *Keresztmetszet. Tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából* (Szeged: Pólay Elemér Alapítvány 2005) 163.

^{*} PhD, egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1053 Budapest, Egyetem tér 1–3.
E-mail: filo@ajk.elte.hu.

A mű középpontjába állított jogkimerülés a szerzői jog újabb keletű és ma különösen aktuális témája. Ha a szerzői jogról szóló történeti írásokban kutakodunk, azt találjuk, hogy a negyven évvel ezelőttinél korábbi forrásokban még a fogalmat sem említik, sem külföldön, sem a magyar tudományos irodalomban vagy jogszabályokban, noha a jelenség értelemszerűen azóta létezik, amióta a könyvek antikvár kereskedelemben is kaphatók (vagyis a szerzői jogon belül ezt a jogintézményt nem a technológiai fejlődés hívta életre, bár kétségtelen, hogy jelentőségét azután fokozta). Az első olyan jogi dokumentum, amely Magyarország vonatkozásában egyáltalán foglalkozott vele, az az 1994-ben aláírt és máig hatályban lévő amerikai-magyar szellemi tulajdonjogi megállapodás volt. Ezt megelőzően a gyakorlatban fel sem merült problémaként, hogy a korábban kereskedelmi forgalomba bocsátott műpéldányok (jellemzően könyvek, bakelitlemezek) második forgalomba hozatala (tipikusan antikváriumokban) szerzői engedélyt is igényelne. Ennek részben talán az lehetett az oka, hogy az erős állami kontroll alatt tartott piacokon az első megjelenés lehetősége volt döntő jelentőségű. Az amerikai-magyar szellemi tulajdonjogi megállapodás is csak a két ország viszonylatát rendezte, a többi külföldi országgal szemben fennmaradt a korábbi status quo. Ennek oka egyébként az volt, hogy a terjesztési jog az ekkor hatályban lévő nagy nemzetközi szerződésben, a Berni Unió Egyezményben, csupán egyes műtípusok esetében a mű forgalomba hozatalának első aktusára terjedt ki, így nem is volt különösebben kérdés a jogkimerülés, hiszen a második forgalomba hozatal tekintetében a jog nemzetközi viszonylatokban nem létezett.²

A téma másodvirágzását éli az utóbbi időszakban, elsősorban az Európai Bíróság e téren mutatkozó aktivitásának és kifejezetten jogfejlesztő attitűdjének köszönhetően. Ennek részben az egységes belső piac minél hatékonyabb kiépítésének igénye az oka, amely nemcsak a szerzői jogra, de az iparjogvédelmi jogokra nézve is paradigmátikus változásokat hoz mind az engedélyezést, mind az üzleti modelleket tekintve. Másrészt – egyértelmű jogalkotási lépés híján – az Európai Bíróság küzd azzal a helyzettel is, hogy az online kereskedelemben a másodlagos felhasználásokon alapuló üzleti tevékenységet folytató szolgáltatók az offline környezetben megszokott logika alapján járva el, e másodlagos felhasználásokhoz nem kérnek engedélyt.

Míg az Európai Bíróság a terjesztés jogának online környezetre adaptálásával el tud oda jutni, hogy az első terjesztést követően a további cselekmények már ne legyenek engedélykötelesek, addig az online hozzáférhetővé tételt lefedő nyilvánosságához közvetítés jogához kapcsolódóan nincs olyan megoldása a Bíróságnak, ami segítené, hogy az első nyilvánosságához közvetítést követően már ne kelljen engedélyt kérni a további közvetítésekhez. Az online iparágak egyes meghatározó szegmenseinek e konfliktus feloldására irányuló igénye nem elhanyagolható piaci értékkel bír.

Mindezek alapján egyértelmű, hogy a kötet témaválasztása az egyik legfontosabb szerzői jogi kérdéskört helyezi középpontba, amelynek értő elemzése valamennyi szerzői joggal foglalkozó szakember számára kitűnő olvasmány.

² FICSOR Mihály: *Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administered by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights Terms* (Geneva: WIPO 2003) BC-14.12.

A monográfia egy olyan általános elméleti alapvetéssel kezdődik, amely egyrészt dogmatikai szempontból vizsgálja a jogkimerülés jelentőségét, másrészt (nemzetközi jogi) történeti és szakpolitikai kontextusban is bemutatja azt. Továbbá vizsgálja azt a speciális kérdést is, hogy a jogkimerülésnek mely társadalmi, politikai, gazdasági körülmények között milyen földrajzi hatályúnak kell lennie.

A kötet második fejezete „A jogkimerülés érvényesülése az Európai Unió szerzői jogában” címet viseli, ami szerénykedő címnek is mondható, mert a fejezetnek nem elhanyagolható részét alkotja a tagállami gyakorlatokat bemutató rész. Ez azért is fontos, mert – ritka példaként – itt tökéletesen kirajzolódik az, hogy milyen nemzeti szintű problémák vezethetnek el uniós jogharmonizációhoz.

A monográfia harmadik fejezete „A jogkimerülés érvényesülése az Egyesült Államok jogában”, mely egy elképesztően izgalmas jogtörténeti előzményekbe ágyazott hatályos jogi elemzés a copyright-rendszer sajátosságai között. A mű külön értéke, hogy a jogkimerülés intézményét elhelyezi az amerikai szerzői jogi térképen is, ahol egészen más jelentőséggel és helyenként tartalommal telt meg az elmúlt évtizedekben a terjesztési jog általában, és a bérbeadási jog különösen. Nem megy el a szerző az egyik legezotikusabb és az USA-ban csak igen szűk korlátok (és földrajzi határok) között érvényesülő szerzői jog, a követő jog és annak a jogkimerüléshez fűződő kapcsolata mellett sem.

„A digitális jogkimerülés határai az Európai Unióban és az Egyesült Államokban” című IV. fejezet három alegységből épül fel, és a téma újdonságának megfelelően ebből kettő a szerző saját hangját, véleményét közvetíti az olvasónak. A digitális jogkimerülésre vonatkozóan alig találni ma még jogalkotói válaszokat, a legtöbb szerzői jogi jogalkotó igen óvatosan viszonyul a problémához, és – véleményem szerint egyébként helyesen – várakozó álláspontra helyezkedik. Ez egyébként véleményem szerint 2017-ben helyes jogalkotói attitűd: a technológiai megoldások igen gyorsan változnak, az üzleti modellek még nem teljesen kiforrottak, ezért a jogalkotói beavatkozás igen szűk körben tudná csak kiállni az idő próbáját.

Mezei Péter munkája emiatt nem is jogalkotási megoldásokat vizsgál, hanem az esetjogot veszi górcső alá, mivel a bíróságok kényszerűen szembesülnek a kiforratlan helyzetekből fakadó jogvitákkal. A szerző itt sem tagadja meg önmagát, az esetjogot összehasonlító módon tárja fel: bemutatva az EU oldalán elsősorban nem a nemzeti, hanem az uniós bírósági gyakorlatot (ami persze közvetve információkat hordoz a nemzeti megoldásokról is), illetve az USA bíróságain alakuló gyakorlatot.

Eddig ügyek három olyan műtípussal kapcsolatban merültek fel, amelyek esetében a digitális fogyasztás meghatározó méretű: a szoftverek, a zeneművek és az irodalmi művek. Ezek tekintetében is akkor, ha azok elektronikus formában jelennek meg, ami a szoftverek esetében adott, a zeneművek esetében a hangfelvételek vonatkozásában áll fenn, az irodalmi műveket tekintve pedig mind a hangoskönyvek, mind az e-könyvek érintettek. Sajátos, hogy e probléma nem merül fel a filmek tekintetében, amelyek digitális fogyasztása egyértelműen versenyre kelhet bármely előbb említett műtípusával.

A vitás esetek ismertetését követően a kötet szerzője nem kíméli a joggyakorlatot: valamennyi releváns szempont szerint összehasonlítja egymással az európai és

az amerikai megközelítést. Rámutat arra, hogy lényegi megítélésbeli kérdés, hogy a digitális fájlok használatának átengedése általános polgári jogi dogmatika szerint megítélhető-e adásvételként, illetve mennyiben elegendő ezekben az esetekben azok licencia keretében történő értelmezése. A mű itt a szerzői jogi dogmatikai rendszer egyik legalapvetőbb pillérért világítja meg a jogkimerülés szempontjából: azt az alaptézist értékeli újra, hogy a műpéldány feletti polgári jogi tulajdon milyen mértékben azonosítható a műre vonatkozó felhasználási engedéllyel? A tan szerint a tulajdonjog átruházása önmagában nem keletkeztet a mű feletti felhasználási jogokat. A kérdés itt azonban éppen fordítva merül fel: jelenthet-e a felhasználási engedély adása egyben tulajdonátruházást is? A monográfia végén pedig a szerző abban a kérdésben is határozott álláspontot fogalmaz meg, hogy az utóbbi időben „divat lett” a jogkimerüléssel foglalkozni. Továbbá érinti azt a problémát, hogy a tradicionális jogi pozitívizmus ezen a területen milyen visszatartó erővel hathat a fejlődésre, és végül a konstruktív realizmus mellett teszi le voksát, a jogintézmény modern időkre adaptálása lehetőségének elismerésével.

A monográfia kiemelkedő értékének kell tekinteni az utolsó fejezet értékelő egységét, amely a jogkimerülés intézményének a jelenkori jelentőségét, szerepét mutatja be. Igen könnyű a jogkimerülés konzervatív megközelítését választani és tagadni azokat az újító értelmezéseket, amelyek ennek az elvnek digitális környezetben való alkalmazhatóságát lehetővé tennék. Könnyű – és talán az előzőnél még nagyobb népszerűséget, akár több hivatkozást is hozó – megközelítés lehet az is, ha valaki minden további megfontolás nélkül adaptálni szeretné a jogkimerülést, leegyszerűsítve az internetes felhasználásokkal kapcsolatos dilemmák nagy részét. Mezei Péter elkerüli ezeket a csapdahelyzeteket: ebben a fejezetben tágabb aspektusból is megvizsgálja a jogkimerülés alakuló gyakorlatát, és egyaránt értékeli azokat és törekszik megtalálni azt a sokak által keresett mezsgyét, amelyen a jogkimerülés elve alkalmazhatóvá válik az internetes környezetben úgy, hogy ez nem eredményezi a terjedőben lévő üzleti modellek ellehetetlenülését sem, de teret ad az internet sajátosságait kezelni kívánó megoldásoknak. Emiatt pedig teljességgel meggyőző a bemutatás mind a konzervatív, mind a reformista elképzelések tekintetében.

Hogy a szerző mennyire bölcs önmegtartóztatással állt a vizsgált témakörhöz, mutatja a konklúzió is, amely ahelyett, hogy véglegesen eldöntöttként mutatna be egyes kérdéseket, nyitva hagyja a két legalapvetőbb problémát: a területi hatály és a digitális jogkimerülés kérdését, hiszen ezek a jogkimerülés egyelőre nem lezárt, kikristályosodott aspektusai.

Az értekezés tehát a szerzői jog egyik legaktuálisabb, nemzetközi, európai uniós és nemzeti szinten is érdemben vizsgált és vitatott jogintézményét, a jogkimerülést a legfrissebb szakirodalmi források és esetjog alapján átfogóan elemzi. Továbbá, meggyőző alaposítással értékeli a jogkimerülés digitális környezetben való alkalmazhatóságának elméleti és gyakorlati kérdéseit, a mellette és az ellene szóló érveket, valamint megfogalmazza e körben saját álláspontját is.

A kötet egyaránt javasolható azoknak, akik a szerzői jog alapvető dogmatikai kérdései iránt érdeklődnek, azoknak, akiket az európai és az Európán kívüli szabá-

lyozási megoldások összehasonlítása foglalkoztat, és azoknak is, akik a gyakorlati ügyvédkedés során találkoznak nemzetközileg releváns tényállásokkal.

*Grad-Gyenge Anikó**

* PhD, tanszékvezető habilitált egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1042 Budapest, Viola u. 2–4.
E-mail: grad-gyenge.aniko@kre.hu.